

J. Th. Lindblad, ed., *New challenges in the modern economic history of Indonesia. Proceedings of the first conference on Indonesia's modern economic history, Jakarta, October 1-4, 1991* (Leiden: Programme of Indonesian studies, 1993, v + 298 blz., ISBN 90 9006126 6).

Deze bundel is een neerslag van de eerste van een drietal studiebijeenkomsten, gewijd aan de moderne economische geschiedenis van Indonesië, dat wil zeggen sedert 1815. Blijkens het woord vooraf hadden negentien — of twintig? — personen tijdens de conferentie een lezing gehouden. Maar om onduidelijke redenen zijn er maar twaalf in herziene vorm in de bundel opgenomen. Evenmin duidelijk is waarom alleen geleerden uit Indonesië (6), Australië (6) en Nederland (7) waren ingeschakeld bij deze poging om de studie van de economische geschiedenis van Indonesië te bevorderen. Men mist een inbreng uit de Verenigde Staten. Misschien is dit te wijten aan financiële problemen bij de organisatie. Hoe dan ook, het resultaat mag er toch zijn al was het maar doordat het duidelijk laat zien welk een grote vooruitgang die studie de laatste decennia heeft gemaakt. Dat is, gegeven de slome ontwikkeling van het economisch-historisch onderzoek in het algemeen, eigenlijk een verrassing en zonder meer verheugend. De omstandigheid dat Indonesië zelf aanvankelijk weinig belangstelling voor zijn economisch verleden opbracht is wel verklaarbaar. Oud-minister Sumitro Djojohadikusomo's uitspraak bij de opening van de conferentie dat men het na de onafhankelijkheid veel te druk had met *crisis management and damage control* is op zijn plaats. Lindblads heldere inleiding tot de bundel maakt duidelijk wat er desondanks allemaal is verricht. Hij noemt daarbij wel de internationalisering van het onderzoek maar laat toch na te vermelden dat aldus een eind kwam aan wat haast een Nederlandse monopolisering van het onderwerp mocht heten. Aan het begin van die ontwikkeling stond Geertz', inmiddels achterhaalde, provocerende studie over de desastreuze effecten van het Cultuurstelsel op de inheemse economie van Java. Tegenwoordig zijn ook de buitengewesten, niet in de laatste plaats dank zij Lindblad zelf, nadrukkelijk in beeld gekomen. Het onderzoek is voorts op hoger plan getild door macro-economische beschouwingen, ook al overheerst nog altijd het thema van de landbouw. In de bundel geven Vincent Houben en G. R. Knight in prijzenswaardig kort bestek blijk van nieuwe inzichten in dit traditionele thema. Houben doet dat door het bespreken van het plantagewezen vóór het Cultuurstelsel van 1830, Knight door zijn beschouwing van het complexe karakter van de arbeidsvoorziening ten behoeve van de suikerproductie in Noord-Java. De bijdragen van M. R. Fernando, Sugiyanto Padmo en H. W. Dick over de niet-agrarische ontwikkeling hebben gemeen dat zij nog eens de onjuistheid van Geertz' involutie-denkenbeelden aan het licht brengen. Met name Dicks opstel laat zien waarom desondanks industrialisatie achterwege bleef. A. M. Djuliaty Suroyo en G. H. A. Prince verdiepten zich in het vraagstuk van de economische politiek. Djuliaty wijt de trage ontwikkeling van de loonarbeid binnen de particuliere sector aan het stelsel van gedwongen arbeid zoals dit al sedert het eind van de achttiende eeuw in de overheidssector toepassing vond. Pas de grondschaarste bracht het koloniale regime er toe het systeem van de dwangarbeid te verlaten. Prince stelt vast dat het koloniale economische beleid niet stringent beantwoordde aan de criteria van wat men tegenwoordig onder economische politiek verstaat maar dat er toch wel ontwikkelingen in die richting gaande waren. Zijn conclusie dat men destijds geen gebruik maakte van econometrische modellenbouw heeft veel weg van een open deur intrappen. De bijdragen van Suhartono, P. Boomgaard en J. A. C. Mackie staan geboekt onder het hoofdje 'Mentality and Method' dat ik geneigd ben te vertalen met 'wat er verder nog gezegd is'. Volgens Suhartono slaagde de boerenbevolking erin ondanks de koloniale ellende en onderdrukking dank zij haar optimisme vooruitgangsverwachtingen met betrekking tot de toekomstige sociale verandering te ontwikkelen. Persoonlijk was ik meer geboeid (en geamuseerd!) door Boomgaards poging volksverhalen te relateren aan economische mentaliteit en economi-

sehe ontwikkeling. Hij versterkt er onder andere de van hem bekende kijk op de monetarisering van Indonesië mee, maar of hij op die manier zijn gelijk ook in andere kwesties kan halen schijnt hijzelf een beetje te betwijfelen. Mackie's artikel voert ons op het terrein van de demografie — een gebied waarvoor ik een blinde vlek heb en waarover ik dus moet zwijgen. Ik doe dat ook over Lindblads eigen bijdrage over de buitengewesten, niet vanwege de een of andere blinde vlek maar omdat de auteur daaroverhet zijne elders uitvoerig onder woorden heeft gebracht. Resteert de evenwichtige beschouwing te vermelden die Lesley Potter heeft gewijd aan de overlevingsstrategieën van de bevolking in Zuid-Borneo, waarin migratie in de loop der tijden van cruciale betekenis was.

Volgens Lindblad moeten de elkaar opvolgende conferenties fungeren als evenzoveel stapstenen naar het uiteindelijke doel: een nieuw internationaal handboek over de moderne economische geschiedenis van Indonesië. Met alle respect voor wat in deze eerste conferentie op tafel is gelegd valt toch te betwijfelen of dit de manier is om dat doel te bereiken. Vooralsnog — het is geen verwijt — ontbreekt het aan voldoende systematische samenhang. Tot nu toe is alleen heel overtuigend afgerekend met oudere opvattingen, denkbeelden en zienswijzen. Maar een nieuw handboek dat uitdrukking geeft aan een nieuwe consistente kijk op zaken is voorlopig nog niet in zicht.

P. W. Klein

H. A. Muntjewerff, *De spil waar alles om draaide. Opkomst, bloei en neergang van de Tilburgse familie-onderneming Wolspinnerij Pieter van Dooren 1825-1975* (Dissertatie KUB 1993, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland XCV + XCVa; Tilburg: Stichting zuidelijk historisch contact, 1993, xxxv + 516 blz., f85,-, ISBN 90 70641 45 3).

De textielnijverheid is één van de weinige bedrijfstakken die zich in een aanhoudende belangstelling van historici mag verheugen. De bestudering daarvan heeft tot tal van dissertaties geleid. Veel van deze wetenschappelijke studies hebben de Twentse textielnijverheid en meer in het bijzonder de katoennijverheid als onderwerp van onderzoek. Soms is daarbij de gehele bedrijfsgroep als invalshoek gekozen zoals de dissertaties van J. A. P. G. Boot (1935), W. T. Kroese (1945) en H. D. Nijhuis (1950). Voorbeelden van onderzoek waarin een onderneming de invalshoek vormde, zijn de dissertaties van R. A. Burgers over 100 jaar G. en H. Salomson (1954), H. H. Vleesenbeek over Nijverdal-Ten Cate (1981) en E. J. Fischer over S. J. Spanjaard (1983).

Studies over de Brabantse wolnijverheid zijn schaars zowel op het niveau van de bedrijfsgroep als op het niveau van de onderneming. Met zijn dissertatie over de Tilburgse wolspinnerij 'Pieter van Dooren' heeft Muntjewerff de Brabantse achterstand op Twente verkleind. Hij heeft dankbaar gebruik kunnen maken van het geïnventariseerde bedrijfsarchief. Aan het onderzoek gaat een beschouwing over de waarde van dit bedrijfsarchief als historische bron vooraf. Hij plaatst terecht enkele kritische kanttekeningen bij de wijze waarop het archief is ontsloten. Vervolgens schetst hij in grote lijnen de opkomst, bloei en ondergang van de Nederlandse wolnijverheid zonder daarbij echter een nieuwe synthese tot stand te brengen.

Het familiebedrijf 'Pieter van Dooren' was geen typische Tilburgse wolfabriek. In tegenstelling tot de meeste andere fabrieken — veelal geïntegreerde spin- en weverijen — was 'Pieter van Dooren' uitsluitend een wolspinnerij waarin — deels voorreigen rekening, deels in loon — strijkarens voor de wollenstoffenindustrie en voor de tapijtnijverheid werden vervaardigd. De